

Biblioteci documentare ale Arhivelor Naționale

Liviu Boar

Arhivele Naționale, Direcția Județeană Mureș

Instituția Arhivelor Naționale, menită a păstra, conserva și valorifica științific memoria scrisă a unei națiuni – documentul de arhivă – s-a preocupat încă de la începuturile existenței sale instituționalizate¹ să completeze informația din documente cu cea tipărită. Astfel au luat ființă bibliotecile documentare ale Arhivelor Naționale, biblioteci cu circuit închis, cu un profil bine determinat, menite să completeze informațiile cercetătorilor arhivelor.

Cele mai vechi biblioteci documentare ale Arhivelor Naționale sunt cele din Iași, București, Brașov, Sibiu și Hunedoara.²

Lucrarea de față își propune să prezinte doar câteva dintre bibliotecile documentare ale Arhivelor Naționale. Ea este o sinteză a răspunsurilor la un chestionar pe care l-am trimis colegilor de la câteva direcții județene.³

Cea mai veche Bibliotecă Documentară din sistemul Arhivelor Naționale este cea din Iași.

¹ *Arhivele Statului – 125 ani de activitate 1831-1956*, București, 1957, p. 28. Referitor la denumirea instituției, aceasta a funcționat în perioada 1 mai 1831 – 9 aprilie 1996 sub denumirea de **Arhivele Statului**, iar după apariția Legii 16/1996, Legea Arhivelor Naționale publicată în M.O. nr. 71 din 9 aprilie 1996, sub denumirea de **Arhivele Naționale ale României**.

² *Cartea românească veche în Bibliotecile Documentare ale Arhivelor Statului, Catalog*, București, 1985, volum întocmit de Elena Dima, Gheorghe Buluță și Simona Ceașu, p. 7 și urm. (În continuare *Cartea românească veche...*)

³ Mulțumesc și pe această cale colegilor care mi-au pus la dispoziție datele solicitate: dr. Maricica Ifrim, director al Direcției Județene Iași a Arhivelor Naționale precum și d-nei consilier Loredana Marian, jurist Mioara Bud, director al Direcției Județene Sibiu a Arhivelor Naționale, prof. Maria Vertan, director al Direcției Județene Timiș a Arhivelor Naționale, d-nei consilier Marlen Negrescu, precum și directorilor Direcțiilor Județene ale Arhivelor Naționale din: Bihor – dr. Bujor Dulgău, din Bacău – prof. Vilică Munteanu, din Bistrița – Năsăud – prof. Ion Mureșan, din Dolj – prof. Ioan Zarcă, din Hunedoara – prof. dr. Vasile Ionaș și d-lui consilier Viorel Vânătoru.

Prima tipăritură depusă la Arhivele Statului din Iași, instituție înființată la 1 ianuarie 1832 în baza prevederilor **Regulamentului Organic**, a avut loc la 22 iunie 1833, aceasta fiind **Buletin, foaie oficială**, trimisă de tipografia lui Gheorghe Asachi⁴.

Începând cu anul 1835, în *Condica generală a documentelor publice depuse în Arhiva Statului Moldovei* – actualul *Registru General de Arhivă* existent la fiecare unitate teritorială și centrală a Arhivelor Naționale, în care sunt consemnate preluările de documente – sunt înregistrate o serie de tipărituri donate de Gheorghe Asachi provenind din Tipografia Albinei, respectiv un exemplar al *Condiciei Civile*, urmată de *Anafora* din 1 octombrie 1835 privind “îngrădirea pricinilor”, atât în original cât și în copie tipărită⁵.

În anul următor Gheorghe Asachi depune “fără adres” 15 tipărituri proprii, printre care și textul tratatului de la Adrianopol, trei exemplare din broșura *Cuvânt rostit la deschiderea Obșteștii Extraordnare Adunări a Moldovei* de către Pavel Kisselef la 8 mai 1831⁶.

Lista donatorilor care au îmbogățit această bibliotecă, listă deschisă de Gheorghe Asachi, care a fost între anii 1832-1849 Arhivistul Statului, a fost continuată de alte personalități marcante dintre care amintim pe Sever Zotta, A. D. Xenopol, Theodor Burada, Theodor Codrescu, D. Onciul, Gh. Ungureanu, Augustin Z. N. Pop, Gh. Platon.

Fondul de carte s-a îmbogățit și prin preluarea unor colecții ale Bibliotecii Seminarului “Veniamin Costache” precum și ale bibliotecilor unor instituții de prestigiu: Institutul de Istorie, Comisia Istorică a României, Institutul de Agronomie, Academia Română, Camera de Comerț, Școala Elementară nr. 1 din Iași – fostă “Trei Ierarhi”.

⁴ Sever Zotta, *Din trecutul Arhivei Statului a Moldovei*, în *Arhiva Românească*, VI, p. 213-214.

⁵ Arhivele Naționale Direcția Județeană Iași, colecția *Manuscrise*, mss. nr. 40, f. 6.

⁶ *Ibidem*, f. 7 verso.

Astăzi biblioteca numără peste 21.600 de volume la care se adaugă colecțiile **Periodice** – circa 1.500 de titluri, **Monitoare Oficiale** – circa 2.100 de volume și aproximativ 8.000 de unități arhivistice în colecția **Foi Volante**.

Din colecția **Periodice** se remarcă revista *Teatrul* nr. 1-4 din 1864, *Curierul de Iași* 1876-1877, perioadă în care Mihai Eminescu a fost redactor-administrator al ziarului *Albina Românească*, prima gazetă din Moldova apărută sub îngrijirea lui Gheorghe Asachi, *Arhiva Românească*, *Dacia literară* și *Steaua Dunării* sub redacția lui Mihail Kogălniceanu, *România literară* sub redacția lui Vasile Alecsandri, *Convorbiri literare* și *Contemporanul* sub redacția lui Ioan Nădejde.

Din periodicele editate în afara spațiului moldav se remarcă *Curierul de ambele sexe*, al cărui mentor a fost Ion Heliade Rădulescu; *Gazeta de Transilvania* a lui George Barițiu; *Foaia Societății pentru literatura română și cultura română în Bucovina* apărută la Cernăuți, apoi *Buciumul* sub conducerea lui C. Bolliac – director general al Arhivelor Statului din București în perioada 7 august 1864-12 iulie 1866; *Pruncul român* îngrijit de C.A. Rosetti; *Revista română* condusă de Al. Odobescu; *Viața* sub redacția lui Al. Vlahuță și nu în ultimul rând *Bilete de papagal*, revistă aparte în peisajul publicisticii românești, condusă de T. Arghezi.

Din colecția de carte rară se remarcă 114 exemplare de tipărituri românești (1642-1834), multe cu însemnări.⁷

Dintre cărțile străine merită amintită o lucrare din 1616 *Masime, Regole et Precetti di Stato & di Guerra* (Napoli), care conține pasaje din autori latini – Tacitus, Plinius cel Tânăr și alții – dezvoltate și comentate de Fabio Frezza. Cartea, legată în pergament, are pe ultima pagină o semnătură în creion – “Pr. M. Grădinaru, 1937”.

Pe un *Evangelion* tipărit la Lwov în 1636, prin grija lui Petru Movilă, aparținând Mănăstirii Căpriană, este consemnat în slavonă că ea a fost cumpărată de “robul lui Dumnezeu Ierei Ștefan și preoteasa sa Drăguna cu 4 lei bătuți, în zilele binecuvântatului și de Hristos iubitorului domnului nostru Ioan Antonie Voevod, în anul 7188 (1680 n.n.L.B.) luna februarie 21”.

⁷ Descrierea acestora a fost făcută în *Cartea românească veche...*

O altă carte valoroasă din secolul al XVII-lea este *Triodul* tipărit la Kiev în 1640, care are, coperta originală din piele, ornată cu motive florale în colțuri sub formă de evantai, iar în mijloc o scenă religioasă, reprezentând în aur răstignirea Domnului; blocul cărții este închis cu două cheutori.

Secolul al XVII-lea este ilustrat și prin cărți de cult în limba greacă, bogate în însemnări, tipărite la Veneția (*Biblion tou Maiou Minos*, 1642; *Biblion tou Iouliou Minos*, 1689; *Psaltirion syn lexikois dosi grammatiko diladi, kai istoriko*, Philon Xinoridos, 1643), la Enețiesi (*Sfânta Scriptură a Noului și Vechiului Testament*, editată în 1687 de către Nikolaos Glykis din Ioannina, cu un foarte elaborat aparat critic), sau la Amsterdam (*Vechiul Testament*, 1643, tradus după versiunea Septuagintei din exemplarul de la Vatican, editat la Roma).

Cărțile rare în limba latină tratează probleme religioase și gramaticale: *Ecclesiasticae Historiae* ale lui Philostorgius Cappadox, scriitor contemporan cu Theodosius cel Tânăr, editată de către Iacobus Gothofredus, la Geneva, în 1642, cu sprijinul deosebit al Patriarhului Photie al Constantinopolului; *Meditationum Evangelicarum Volumen Tripartitum*, de M. Hartmann Creidil (Frankfurt pe Main, 1682; carte legată în pergament de țap "bătută cu luciu"); *Grammatica Latina* a lui Philippus Melanchtho (Leipzig, 1689) și volumul editat cu un an mai târziu *Hyppomnemata et alia quaedam ad Grammaticam Phil. Melanchthonis*, unde semnătura "G.G. Götze, 1719", lăsată în cerneală carbonică, identifică pe autorul numeroaselor suprascriseri în limba germană. Primul volum poartă ștampila Episcopiei Hușilor.

Biblioteca Direcției Județene Bacău a Arhivelor Naționale s-a constituit în anul 1951 odată cu fostul Serviciu Regional Bacău al Arhivelor Statului, înființat în baza Hotărârii Consiliului de Miniștrii nr. 472 din 29 mai 1951.⁸

Ea deține aproape 17.000 de volume precum și o seamă de periodice locale sau apărute pe plan național.

⁸ *Buletinul Oficial al R.P.R.* nr. 67 din 16 iunie 1951, p. 713-714.

În patrimoniul bibliotecii sunt în evidență 69 de exemplare de carte veche românească, cea mai veche fiind *Cartea românească de învățătură* tipărită la Iași la 1643.⁹

Biblioteca Direcției Județene Dolj a Arhivelor Naționale din Craiova a fost fondată în anul 1831 odată cu Arhivele Statului din Craiova. Biblioteca deține 15.260 de volume precum și un număr apreciabil de periodice dintre care mai importante sunt *Arhivele Olteniei* – colecția completă din perioada 1922-1943, *Analele Academiei Române*, *Analele parlamentare ale României* și altele.

Cel mai vechi exemplar de carte românească veche este un *Apostol*, tipărit la București în anul 1683.¹⁰

Cartea străină cea mai veche, aflată în această bibliotecă, este *Corpus iuris civilis iustinanei*, tipărită la Paris la 1618.

Biblioteca documentară a Direcției Județene Timiș a Arhivelor Naționale a luat ființă în anul 1951. În prezent deține circa 10.000 de volume de cărți și aproximativ 7.000 de înregistrări de periodice.

Din fondul de carte veche străină și românească se remarcă următoarele lucrări: *Corpus Francicae Historiae veteris et sincerae*, Hanovie, 1613; *Collegium experimentale sive curiosum*, Norimbergae, 1676; Augustinus Barbosa, *Collectanea Doctorum, Epigramma*, Lugdunum, 1704; idem, *Collectanea Doctorum*, Lugdunum, 1657; idem, *De officio et potestate episcopi*, Lugdunum, 1665; idem, *Colectaneorum in ius pontificium, tomi sex*, Lugdunum, 1669; Justius Lipsius, *Epistolarum selecta centuriae VIII*, typis Joannis Lucae Straubii, 1694; Illyés András, *Megrővidittet ige az-az prédikátios könyv*, Nagy Szombat, 1691; *Adunarea cazaniilor*, Viena, 1793; C. D. Loga, *Gramatica românească*, Buda, 1822; idem, *Epistolariul românesc*, Buda, 1841.

O altă bibliotecă documentară valoroasă este cea a Direcției Județene Bihor a Arhivelor Naționale, fondată în anul 1960, conținând peste 40.000 de volume. Din fondul de carte veche remarcăm câteva lucrări: Nicolaus Olahus, *Hungariae*, Bruxelles, 1536; Luigi Groto, *Gli illustri et gloriosi*

⁹ Vezi denumirea ei în *Cartea veche românească...*p. 20.

¹⁰ *Ibidem*, p. 32.

gesti et vittoriose imprese fatte contra Turchi Dal Sign. D. Giorgio Castriotto detto Scanderberg, Veneția, 1584; Theodorus Veselius Beza, *Colloqvii*, Geneva, 1588; Stephanus Werbötzi, *Tripartitum*, Viena, 1628; Hugo Grotius, *Annales et historiae de rebus Belgicis*, Amsterdam, 1653; *Approbatæ Constitutiones Regni Transylvaniae*, Claudiopoli, 1667; Paulus Merulla, *Antiquitas Romanorum*, Londni, 1684; *Liturgier*, Rîmnicu Vilcea, 1710, *Liturgier*, Blaj, 1775; Millot, *Universalhistorie*, Viena, 1794.

Biblioteca documentară a Direcției Județene Hunedoara a Arhivelor Naționale își are începuturile în anii 1953-1954 când, la Serviciul Regional al Arhivelor Statului din Alba Iulia, datorită profesionalismului arhiviștilor de atunci, un mare număr de publicații au fost salvate din drumul lor spre topire, drum trasat de cei care considerau cultura un obstacol în calea instaurării comunismului.

Începând cu anul 1964, când Serviciul Regional Alba al Arhivelor Statului a fost mutat la Deva, biblioteca și-a sporit numărul de volume din donații, cumpărări (achiziții) și abonamente.

Biblioteca documentară cuprinde un număr de peste 23.000 de volume din care 6.900 alcătuiesc colecțiile de periodice, reviste și ziare.

Dintre cărțile de patrimoniu amintim: *Evangheliar românesc* tipărit de Coresi la Brașov în 1561; *Cartea românească de învățătură* tipărită la Iași în 1643; *Noul Testament* de la Bălgrad (Alba Iulia) din 1648; *Chiriadromion* tipărit la Alba Iulia în 1699; *Cazania* din 1748 tipărită la Râmnic; *Antologhion* tipărit la Iași în 1755; *Catavasier* (fără loc) tipărit în 1769.

Un mare număr de volume este alcătuit din enciclopedii, dicționare și lucrări monografice. Se disting *Enciclopedia României*, alcătuită de colectivul de cercetători conduși de Dimitrie Gusti și cu un *Cuvânt înainte* al regelui Carol al II-lea; *A Révai Nagy Lexicon*, *Meyers* și *Brockhaus Konversation Lexicon*; *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania* a lui Coriolan Suci, dicționare de specialitate, dicționare bilingve și trilingve, monografiile ale unor localități din județul Hunedoara și din alte județe etc.

Colecțiile de documente publicate: *Colecția Hurmuzaki*, *Cartea de aur* a lui T. V. Păcășian, *Documenta Romaniae Historica* ocupă un loc însemnat în preferințele cercetătorilor la sala de studiu.

De asemenea, revistele de specialitate *Revista Arhivelor* (serie veche și nouă), *Hrisovul*, îndrumătoarele arhivistice, cataloagele și edițiile de documente publicate de Arhivele Naționale, revistele de istorie (*Apulum*, *Sargetia*) revistele miniere, juridice, ș.a., sunt frecvent solicitate de cercetători.

Dintre periodicele de cultură și literatură amintim: *Convorbiri Literare*, *Viața românească*, *Transilvania*, *Gândirea*, *Revista Fundațiilor Regale* ș.a.

Biblioteca documentară deține și o colecție de ziare centrale: *Scînteia*, *Scînteia tineretului*, *Contemporanul*, precum și ziare locale: *Solia dreptății*, *Solia*, *Drumul socialismului*, *Déva és videke*, *Zarandul*.

Dintre cărțile străine amintim: *Historia doctrinae protestantium in religionis materia continuis mutationibus*, editată la Viena în 1753, *Iliada* lui Homer tipărită la Berlin în 1858, *Napoleon III, sa vie, ses oeuvres et ses opinions* a lui A. Morel editată la Paris în 1870.

Una dintre cele mai valoroase biblioteci documentare din sistemul Arhivelor Naționale este cea de la Sibiu, care numără în prezent peste 55.000 de volume, din care, un mare număr o reprezintă cartea veche străină. Amintim doar câteva titluri de cărți tipărite în secolele XVI-XVII: Bomelius Thomas, *Chronologia rerum Ungariorum a primo Unnorum*, Coranae, 1556; Lucas Lossius, *Annatationes schelasticae in epistolas Dominicales*, Lipsiae, 1560; Aristoteles, *Universa Staginitae logica – in duos tomos divisa*, Coloniae, 1565; Thoma Aquinates, *De natura et essentia serum libelis*, Coloniae, 1566; Chytraeus David, *Relation der Unter- und Oberosterreich Evangelischen Stande abgesandten nach Wien*, f.l. 1610; Ovidius, *Opera omnia in tres tomos distributa*, Lipsiae, 1620; Livius, *Historiarum ab urbe condita libri qui supersunt*, Amsteladam, 1679; Johannes Steidanus, *De quatuor summis imperiis libritres*, Francofurte, 1683, Horatius, *Operum pars I-II*, Hartemi, 1696; Faber Antonius, *Europäische Staats*, f.l. 1697.

Biblioteca documentară a Direcției județene Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale s-a constituit din cele două fonduri de carte existente la Filiala Arhivelor Statului din Năsăud, înființată în anul 1939 și la cea din Bistrița înființată în anul 1951, reunite în anul 1981 la Bistrița, sediul actualei direcții și implicit a bibliotecii.

Fondul de carte preluat de la Năsăud este rezultatul strădaniei a cinci personalități năsăudene și anume Iulian Marțian, Virgil Șotropa, Alexa David, Artene Mureșan și Iuliu Moșil, care, împreună, în anul 1931, au pus bazele primei instituții românești: **Muzeul năsăudean**, a cărui obiectiv declarat era salvarea și păstrarea documentelor și publicațiilor, care ulterior au ajuns în patrimoniul Arhivelor Statului (Naționale).

Biblioteca numără peste 21.600 de cărți și periodice. Dintre acestea amintim câteva exemplare de carte veche românească și străină: un *Ochtoib* tipărit la Tîrgoviște la 1712, un *Penticostal* din 1743 de la București, un *Apostol* tipărit la București la 1770, un *Antologion* tipărit la Râmnic la 1745, precum și *Transilvaniae sive magnus Transilvaniae Principatum*, Viena, 1778, *Historia Programatica Hungariae*, Buda, 1782, iar dintre periodice se remarcă: *Arhiva Someșeană* 27 de volume din perioada 1924-1940 publicată la Năsăud, *Gazeta Oficială* a Consiliului Dirigent 1918-1921.

Biblioteca documentară a Direcției județene Mureș a Arhivelor Naționale numără la ora actuală 15.948 de volume de cărți și 12.448 de periodice.

Prima înregistrare în Registrul inventar al bibliotecii este din 6 mai 1966, fiind vorba de *Legea pentru învățământul secundar...*, București, 1928, ea primind cota I,1.

Din fondul de carte fac parte 9 exemplare de carte veche românească editate în perioada 1775-1812¹¹

Multe conțin însemnări interesante privind proprietarii acestora, prețul cu care au fost cumpărate, diferite evenimente din viața comunităților locale.

Pe un *Antologion* tipărit la Blaj în 1781 există o însemnare autografă a lui Petru Maior, protopop de Gurghiu cu următorul text: "Această sfântă carte anume Mineiu s-au cumpărat cu 24 de florinți din care 12 florinți s-au dat (de către) Hurdugaci Petre cu soția Todora, iar 12

¹¹ Ele au fost descrise în *Cartea Veche Românească...*

*florinți s-au dat (de către) Morariu Costin cu soția Anna pentru pomenirea vecinică, anul 1790. Scris-am eu protopop Petru Maeru ot Gurghiu”.*¹²

Fondul de carte rară este completat de 37 de exemplare tipărite în secolele XVI-XVII. Cea mai veche lucrare este tipărită în anul 1569. Iată câteva dintre aceste volume: *Otonis episcopi frin gensis Leopoldi Pii marchionnis Austriae F. Chronicum*, Petrum Pernam, Basileae, 1569; Flavii Iosephi, *Opera omnia ab graecorum exemplarium fidem recognita emendata que*, f.l., 1582; Aristotel, *Stagiritatae metaphisicorum*, Libri XIII, Venetüs, 1572; Dionisii Petarii, *Ad candidum eruditum que. E societatae jesu Rationarii temporum, partis primae, tomus posterior. Aurelianensis e societate Jesu rationarii temporum pars secunda*, Leonardi Strik, Franequerae, 1594; Abrahami Bucholceri, *Index Chronologicus monstrous anuosum seriem a mundo conditousque anum nati Christi 1634*, Wolfgangus Hoffrmannus, Francofurti, 1634; Georgio Manlio, *Oratio inauguralis paraenetica de metaphysica in ackolas revocandu*, Racoviae, 1605; Suetonius Tranquillus, *Comentarius... Iulius Caesar*, Rotterdam, 1667; Ionne Slichtingii de Bukowiec, *Aprobatae constitutiones regni Transilvaniae et partium Hungariae*, Franquerael, 1689.

Biblioteca deține seria completă – 80 de volume – din *Archives Parlementaires de 1787-1860* publicată la Paris, în perioada 1879-1891¹³, alături de lucrări de specialitate în domeniile: istorie, științe auxiliare ale istoriei, drept, filologie.

În cele de mai sus am prezentat pe scurt doar câteva din bibliotecile documentare ale Arhivelor Naționale. Un fond deosebit de valoros de carte există la Biblioteca Arhivelor Naționale din București, apoi la Direcțiile Județene Brașov și Cluj, care nu au fost incluse în materialul de față.

¹² *Cartea veche românească...*, p. 124.

¹³ Cotele III-514, 515, nr. inv. 6946-7060.

Documentary Libraries of the National Archives

Abstract

The object of this study is to present some of the documentary libraries of the National Archives. These libraries are not public, they are in a closed circuit, therefore the books they contain can only be studied by the researchers that are also studying the documents found in the National Archives. Their intent is to complete the information contained in the archives.

The present study has been drawn-up based on the answers to a questionnaire that was sent to a number of County Archives.

The oldest documentary libraries of the National Archives contain both Romanian and foreign ancient books. The oldest Romanian book preserved in the documentary libraries of the National Archives dates from the year 1561.